

MANJŠA RIMSKA NASELJA NA SLOVENSKEM PROSTORU

MINOR ROMAN SETTLEMENTS IN SLOVENIA

Uredniki / Edited by:
Jana Horvat
Irena Lazar
Andrej Gaspari

Zbirka / Series
Uredniki zbirke / Editors of the series

OPERA INSTITUTI ARCHAEOLOGICI SLOVENIAE 40
Jana Horvat, Andrej Pleterški, Anton Velušček

Jana Horvat, Irena Lazar,
Andrej Gaspari (ur. / eds.)

MANJŠA RIMSKA NASELJA NA SLOVENSKEM PROSTORU
MINOR ROMAN SETTLEMENTS IN SLOVENIA

Recenzenta / Reviewed by
Prevod / Translation
Jezikovni pregled / Language Editors
Tehnična ureditev / Technical Editors
Oblikovanje ovitka /
Front cover design
Priprava slikovnega gradiva /
Preparation of illustrations
Prelom / DTP
Založnik / Publisher
Zanj / Represented by
Izdajatelj / Issued by
Zanj / Represented by
Tisk / Printed by
Naklada / Print run

Janez Dular, Ivan Šprajc
Andreja Maver, Meta Osredkar, Gregor Pobežin, Lucija Jelenko
Urška Kosec, Špela Križ, Jana Volk, Terry T. Jackson
Andreja Dolenc Vičič, Mateja Belak

Tamara Korošec

Drago Valoh, Mateja Belak
Mateja Belak
Založba ZRC
Aleš Pogačnik
ZRC SAZU, Inštitut za arheologijo
Anton Velušček
Present d. o. o., Ljubljana
500 izvodov / copies

Izid knjige sta podprla /
Published with the support of

Javna agencija za raziskovalno dejavnost RS (Slovenian Research Agency),
Znanstvenoraziskovalni center SAZU (Research Centre of the Slovenian Academy
of Sciences and Arts)

Ljubljana 2020; prva izdaja, prvi natis / first edition, first print

Prva e-izdaja knjige (pdf) je pod pogoji licence Creative Commons 4.0 CC-BY-NC-SA
prosto dostopna tudi v elektronski obliki (pdf) / First e-edition of the book (pdf) is freely
available in e-form (pdf) under the Creative Commons 4.0 CC-BY-NC-SA.

DOI: <https://doi.org/10.3986/9789610502586>

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

904(497.4-2)«652»

MANJŠA rimska naselja na slovenskem prostoru = Minor Roman settlements in
Slovenia / uredniki, edited by Jana Horvat, Irena Lazar, Andrej Gaspari ; [prevod
Andreja Maver ... et al.]. - 1. izd., 1. natis. - Ljubljana : Založba ZRC, 2020. - (Opera
Instituti Archaeologici Sloveniae, ISSN 1408-5208 ; 40)

ISBN 978-961-05-0257-9

1. Vzp. stv. nasl. 2. Horvat, Jana, 1959-
COBISS.SI-ID 303610624

ISBN 978-961-05-0258-6 (pdf)

COBISS.SI ID 303643904

Raziskava je vključena v program (P6-0064 (B)), ki ga sofinancira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike
Slovenije iz državnega proračuna. / The authors acknowledge the financial support from the Slovenian Research
Agency (research core funding No. P6-0064 (B)).

© 2020, ZRC SAZU, Inštitut za arheologijo, Založba ZRC

**MANJŠA RIMSKA NASELJA
NA SLOVENSKEM PROSTORU**

**MINOR ROMAN SETTLEMENTS
IN SLOVENIA**

Uredniki / Edited by

Jana Horvat

Irena Lazar

Andrej Gaspari

LJUBLJANA 2020

VSEBINA / CONTENTS

Predgovor / Preface (Jana HORVAT, Irena LAZAR, Andrej GASPARI)	7
<i>Fluvio Frigido, Castra</i> – Ajdovščina (Tina ŽERJAL, Vesna TRATNIK)	9
<i>Fluvio Frigido, Castra</i> – Ajdovščina. Raziskave / Investigations 2017–2019 (Maruša UREK, Ana KOVAČIČ)	47
<i>Ad Pirum</i> – Hrušica (Peter KOS)	61
<i>Longaticum</i> – Logatec (Ahac ŠINKOVEC)	77
<i>Nauportus</i> - Vrhnika (Jana HORVAT)	93
Vipava (Vesna TRATNIK)	113
Gradišče nad Knežakom (Boštjan LAHARNAR, Edisa LOZIĆ, Alenka MIŠKEC)	123
Ulaka (Andrej GASPARI)	141
Ig (Lucija GRAHEK, Anja RAGOLIČ)	173
Mengeš (Milan SAGADIN)	187
<i>Carnium</i> – Kranj (Milan SAGADIN)	201
Šmartno pri Cerkljah (Špela TOMAŽINČIČ, Draško JOSIPOVIČ)	213
Blagovica (Ana PLESTENJAK)	231
<i>Atrans</i> – Trojane (Janja ŽELEZNIKAR, Julijana VISOČNIK)	249
Šempeter v Savinjski dolini (Irena LAZAR)	295
<i>Colatio</i> – Stari trg pri Slovenj Gradcu (Saša DJURA JELENKO)	305
Zagrad (Saša DJURA JELENKO)	325
Slovenska Bistrica (Mira STRMČNIK GULIČ)	339
Ančnikovo gradišče (Zvezdana MODRIJAN)	349
<i>Praetorium Latobicorum</i> – Trebnje (Uroš BAVEC)	363
<i>Romula</i> – Ribnica (Irena LAZAR)	387
Primerjalni pregled manjših rimskih naselij / Minor Roman settlements – comparative overview (Jana HORVAT)	403

PREDGOVOR / PREFACE

Monografija je posvečena manjšim rimskim naseljem, ki ležijo na območju današnje Slovenije. Gre za prehodni in geografsko raznolik prostor, na katerega so segale tri velike upravne enote rimske države: Italija ter provinci Norik in Zgornja Panonija.

Strnjena naselja, ki jih predstavljamo, so po velikosti in pomenu vmesni člen med avtonomnimi mesti in razpršeno poselitvijo podeželja, katere osnova so bile vile rustike. V zadnjih desetletjih je arheologija z velikimi zaščitnimi izkopavanji pridobila obsežne in pomembne nove podatke o tovrstnih naseljih, ki pa do zdaj večinoma še niso bili poglobljeno analizirani in objavljeni. Potreba po zbranem vedenju se je npr. izrazito pokazala v sodelovanju z mednarodno skupino *Adriaticum mare* pri projektu Informatiziranega atlasa antičnega Jadrana (*AdriAtlas*). Tri ustanove, Inštitut za arheologijo Znanstvenoraziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Inštitut za arheologijo in dediščino Fakultete za humanistične študije Univerze na Primorskem ter Oddelek za arheologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, so leta 2015 dale pobudo, da bi vedenje o manjših naseljih zbrali, ustrezno ovrednotili in dvignili na višjo raven.

Delo je dozorelo v štirih letih. Šestindvajset avtorjev prihaja iz različnih ustanov, od univerz, raziskovalnih inštitutov in muzejev do Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije, ali pa gre za posameznike, ki delujejo kot samostojni raziskovalci. V samostojnih poglavjih predstavljajo dvajset naselij različnega tipa in stopnje raziskanosti. Avtorji so najboljši poznavalci oziroma aktivni raziskovalci najdišč, ki jih obravnavajo. Prav za potrebe monografije so se poglobili v primarno dokumentacijo novejših raziskav in poročila, v drobno gradivo in razpršene starejše objave. Zgoščene predstavitve naselij bolj ali manj sledijo skupnemu konceptu. Podatki so umeščeni v prostor, podprti s kartami in načrti, vsebinsko primerljivi in jasno ovrednoteni. Vsako poglavje vsebuje podatke o legi naselja in njegovem antičnem imenu, kratko zgodovino raziskav, morebitno obljudenost lokacije v prazgodovini, predstavitev antičnih literarnih virov in epigrafskih spomenikov. Osrednji del je usmerjen v pregled arheoloških ostankov rimske

The book discusses the minor settlements that dotted the territory of present-day Slovenia in the Roman period. This geographically diverse territory was crossed by important lines of communication and divided between three large administrative units of the Roman state: Italy and the provinces of Noricum and Upper Pannonia.

The compact minor settlements represent a link, in both size and significance, between the autonomous towns and the dispersed settlement of the countryside with countryside villas as its backbone. In recent decades, the large-scale rescue excavations across Slovenia have yielded vast and important data on these minor settlements, though they have for the most part not yet been analysed in detail and published. Clearly, there is a great desire for the information these excavations brought to light, but the consequent knowledge became even more desirable during the collaboration with the international *Adriaticum Mare* group on the *AdriAtlas* or *Computerised Atlas of the Antique Adriatic* project. In 2015, three institutions in Slovenia (Institute of Archaeology ZRC SAZU; Institute for Archaeology and Heritage, Faculty of Humanities, University of Primorska; Department of Archaeology, Faculty of Arts, University of Ljubljana) came together with the shared goal of advancing our knowledge on the minor Roman settlements in Slovenia by appropriately analysing and evaluating the data, new and old.

The book is the result of four years of work and research. Twenty-six authors wrote contributions on individual settlements. They come from different institutions – both universities, research institutes, museums, the Institute for the Protection of Cultural Heritage of Slovenia – and from the ranks of independent researchers, and present twenty settlements of different types and degrees of investigation in separate chapters. The authors are either those with the most in-depth knowledge on a specific site or those who actively investigated it. For the purposes of this book, they examined the excavation records and reports, the recovered small finds and different earlier publications, and presented their results in a comprehensive and clear manner roughly following

dobe: v topografijo, infrastrukturo, stavbe, grobišča in premične ostanke posebnega pomena. Sledijo podatki o statusu naselja, o družbenem položaju posameznih prebivalcev, njihovih administrativnih ali vojaških funkcijah, poklicih in etnični pripadnosti. Poglavje zaokroža oris zgodovinskega razvoja naselja.

Želimo si, da bi delo omogočilo primerjave med posameznimi naselji, da se bodo razjasnila nekatera vprašanja o njihovem gospodarskem in družbenem pomenu ter o njihovi vlogi v poselitveni sliki širšega prostora med Jadranom in Donavo. Predvsem pa si želimo, da bi spodbudilo nove analize in objave gradiva ter bilo z njimi kmalu preseženo.

Radi bi se zahvalili mnogim. Najprej Francisu Tassauxu iz Bordeauxa, duši združenja Adriaticum mare, za prijazno spodbudo. Poleg obeh glavnih recenzentov, Janeza Dularja in Ivana Šprajca, so h kakovosti posameznih besedil mnogo pripomogli številni kolegi, s katerimi so se posvetovali avtorji ali uredniki. Mateja Belak, Andreja Dolenc Vičič, Dragotin Valoh in Tamara Korošec (vsi ZRC SAZU – Inštitut za arheologijo) so poskrbeli za enotno podobo knjige. Prevodi v angleščino so delo Mete Osredkar, Andreje Maver, Gregorja Pobežina in Lucije Jelenko.

Jana Horvat, Irena Lazar, Andrej Gaspari

a common concept. The information they obtained is located in space, illustrated with maps and plans, clearly conveyed and properly evaluated. The presentation of each settlement opens with its location and name in Antiquity, possible habitation traces from prehistory, mentions in ancient literary texts and documents, and recovered epigraphic evidence. The next, main part offers an overview of the archaeological remains from the Roman period: topography, infrastructure, buildings, cemeteries and portable remains of particular significance. This is followed by the information on the status of a settlement, social standing of its inhabitants, their administrative or military functions, as well as professional or ethnical background. All is brought together in an outline of the historical development of each settlement.

It is our wish and aim that the information in this book enables and incites comparisons between individual sites in order to shed light on certain issues pertaining to their economic and social role in the settlement of the wider area between the Adriatic and the Danube. Even more importantly, it is our wish that the book would serve as a stepping stone for further research and better knowledge on the subject.

The book is a result of a concerted effort of authors and numerous other individuals. First of all, our thanks go to Francis Tassaux from Bordeaux, the soul of the Adriaticum Mare Association, for his kind incentive. In addition to the two main peer reviewers, Janez Dular and Ivan Šprajc, numerous colleagues shared their knowledge and offered professional advice to both the authors and the editors. Mateja Belak, Andreja Dolenc Vičič, Dragotin Valoh and Tamara Korošec (all ZRC SAZU – Institute of Archaeology) made sure that the book of numerous contributions functions as a whole. Meta Osredkar, Andreja Maver, Gregor Pobežin and Lucija Jelenko translated the contributions into English.

Jana Horvat, Irena Lazar, Andrej Gaspari

ANČNIKOVO GRADIŠČE

Zvezdana MODRIJAN

Izvleček

Ančnikovo gradišče je utrjeno poznorimsko naselje, ki leži na južnih obronkih Pohorja. Hrib je bil prvič poseljen že v prazgodovini. Posamične najdbe so iz zgodnjericimske dobe, vendar ni bilo odkritih naselbinskih ostankov iz tega časa. Glavnina poselitve sodi v drugo polovico 4. in začetek 5. st. V tem obdobju je bilo naselje obdano s kamnitim obzidjem. Vhod na zahodni strani je bil zavarovan z dvema notranjima stranskima kriloma. Ob obzidju so se vrstile hiše, ki so bile večinoma lesene ali lesene s kamnitimi temelji.

Številne najdbe različnega orodja kažejo na dokaj samooskrbno naselbino, uvoženi predmeti (npr. glazirana keramika, keramika z glajenim okrasom) pa dokazujejo tudi stike s širšim prostorom imperija. Dele vojaške noše povezujemo s prisotnostjo manjše vojaške posadke.

Naselbina je propadla pred sredino 5. st. Zaradi močnih plasti žganine sklepamo, da je bila uničena v požaru.

Gljučne besede: Zgornja Panonija, Ančnikovo gradišče, poznorimsko obdobje, utrjena naselbina, orodje, vojaška noša, keramika

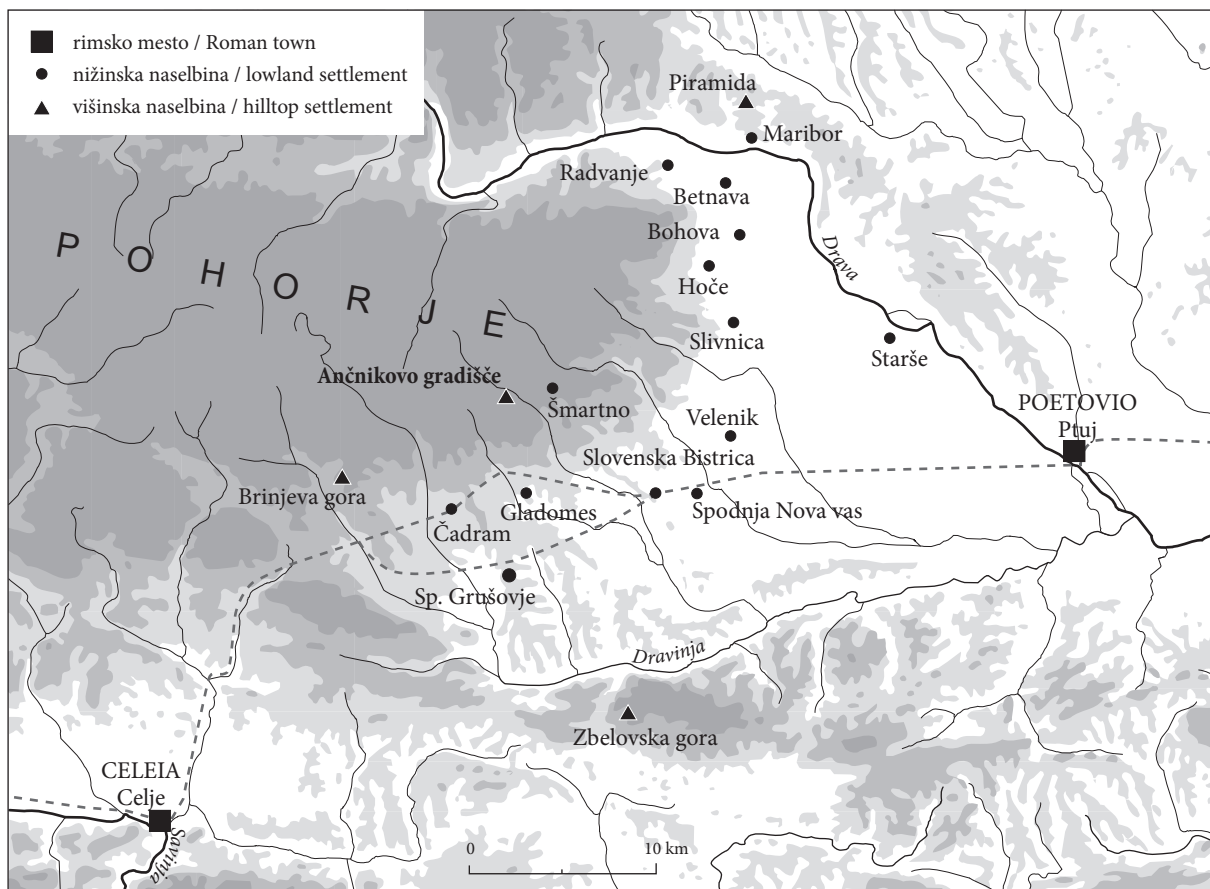
Abstract

Ančnikovo gradišče is a late Roman fortified settlement on the southern edges of the Pohorje Mountains. The hill was first settled in prehistory. Some isolated finds belong to the early Roman period, but no settlement remains from that time have been discovered. The bulk of the settlement dates to the second half of the 4th and the beginning of the 5th century. During that time, the settlement was surrounded by a stone wall. The entrance was on the west side, protected by two interior wings on the sides. A row of houses, most of them wooden or wooden with stone foundations, stood along the wall.

Frequent finds of various tools suggest a relatively self-sufficient settlement, while the presence of imported objects (e.g. glazed pottery, pottery with burnished decoration) indicates contacts with the wider Empire. Items of military attire are associated with the presence of a small garrison.

The settlement collapsed before the mid-5th century. Thick layers of burnt material indicate that it was destroyed in a fire.

Keywords: Pannonia Superior, Ančnikovo gradišče, fortified settlement, Late Roman period, tools, military attire, pottery

Sl. 1: Ančnikovo gradišče in rimska naselja v dolini.

Fig. 2: Ančnikovo gradišče and the Roman settlements below.

UVOD

Ančnikovo gradišče spada sicer v skupino pozno-antičnih utrjenih naselij, vendar v njem odkrito gradivo kaže še dobro vpetost v organizacijske strukture rimske države. Ker je v nasprotju z večino drugih podobnih naselij, ki življenje nadaljujejo tudi še v drugi polovici 5. in v 6. st., Ančnikovo gradišče propadlo pred sredino 5. st., omogoča analizo prehoda rimske poselitve z ravninskih naselij na višinske lokacije.

LEGA (sl. 1)

Ančnikovo gradišče leži na jugovzhodnem delu Pohorja, na strmem pomolu, ki se dviga nad sotesko Bistriški vintgar. Pomol se na zahodu in jugu prevesi v izravnano sedlo, nato se znova dvigne. Z zahodne strani je dostop najlažji in na severozahodni strani je umeščen tudi vhod v naselbino. Naselje ponuja dober razgled na dolino, po kateri je potekala rimska cesta *Emona-Poe-*

INTRODUCTION

While the Ančnikovo gradišče belongs to the group of late antique fortified settlements, the discovered material indicates that it was still well-embedded in the organizational structures of the Roman state. Unlike the majority of similar settlements, which persisted in the second half of the 5th century and in the 6th century, Ančnikovo gradišče collapsed before the mid-5th century, which allows us to analyse the transition of Roman settlements from lowlands to higher areas.

POSITION (Fig. 1)

Ančnikovo gradišče lies in the southeastern part of the Pohorje Mountains, on a promontory rising steeply above the Bistriški vintgar gorge. To the west and south, the promontory becomes a flat saddle and then rises again. The settlement is most easily accessible from the western side and on the north-western side also the entrance was located. The settlement

tovio, pa tudi na nasproti ležeče poznoantične višinske naselbine v zaledju Celeje in Petovione.

Poselitev Pohorja v rimskem obdobju je povezana predvsem z izkoriščanjem pohorskih kamnolomov. Središče kamnoseštva je bilo v Šmartnem na Pohorju.¹ Za šmarski revir Primož Predan predvideva obstoj šestih kamnolomov, za katere pa zaradi kasnejše rabe ni mogel dokazati izrabe v antičnem času.² V bližini je bilo v Kalšah odkrito grobišče iz 1. in 2. st. Izkopanih je bilo 22 žganih grobov.³ Delavnico za predelavo marmorja domneva Bojan Djurić pod Pohorjem, na blagi vzpetini Velenik. Delovala naj bi do sredine 3. st., medtem ko naj bi pohorske kamnolome v manjšem obsegu izkoriščali še v 4. st.⁴

Rimskodobna najdišča v dolini so povezana s potekom rimske ceste iz Emone proti Petovioni. Starejši potek ceste iz 1. st. je bil delno odkrit na relaciji Stranice–Slovenska Bistrica tik pod Pohorjem, a je cesta zaradi hudourniških potokov s Pohorja v večji meri uničena ali prekrita z debelimi sloji naplavin.⁵ V 2. st. je bila zgrajena cesta mimo Slovenskih Konjic in Spodnjega Grušovja, po Ložniški dolini do Slovenske Bistrice ter dalje mimo Velenika proti Ptujju.⁶ Ostanke podeželske vile so bili odkriti v Gladomesu.⁷ Pri Spodnjem Grušovju se domneva obcestna postaja *mansio Ragando*.⁸ Rimski zaselek z več zidanimi stavbami, datiranimi v čas od 2. do 4. st., je bil v Slovenski Bistrici.⁹

Rimska cesta, ki je na začetku pomenila spodbudo za razvoj, je kasneje postala glavna žila za vpad različnih ljudstev v času propada rimskega imperija. Življenje v dolini je postalo prenevarno, zato so se prebivalci začeli zatekati na višje ležeče lokacije. Odločilna za nastanek in razvoj Ančnikovega gradišča je bila njegova nekoliko odmaknjena lega, s katere pa je bilo vseeno mogoče nadzorovati dogajanje v dolini, omogočala pa je tudi komuniciranje s številnimi sočasnimi naselji v okolici.¹⁰ Nekatera bolj izpostavljena (Brinjeva gora, Ptujski grad) tako kot Ančnikovo gradišče niso preživela sredine 5. st.,¹¹ na bolj odmaknjenih (Tinje nad Loko pri Žusmu, Gradec pri Prapretnem, Rifnik) pa se je življenje nadaljevalo še vse do konca 6. st.¹²

provides a good view of the plain below, where the Roman Emona - Poetovio road ran, and also of the late antique settlements on the hills on the opposite side of the valley, in the hinterland of the towns of Celeia and Poetovio.

The Roman-period settlements in the Pohorje Mountains were predominantly connected with the exploitation of the Pohorje quarries. The centre of quarrying was in the village of Šmartno na Pohorju.¹ Primož Predan assumed the existence of six quarries in the area of Šmartno, but was unable to prove their use in the Roman period due to later exploitation.² In the nearby village of Kalše, a cemetery from the 1st and 2nd centuries was discovered and 22 cremation graves were excavated.³ Bojan Djurić assumes a marble workshop below the Pohorje, on the small hill of Velenik. The workshop seems to have functioned until the mid-3rd century, while on a smaller scale, the exploitation of the Pohorje quarries probably survived into the 4th century.⁴

The Roman period sites in the lowlands are related to the course of the Roman road from Emona to Poetovio. Part of the course of an earlier road from the 1st century was discovered between Stranice and Slovenska Bistrica, just below the Pohorje, but due to streams from the mountains, most of the road was either destroyed or covered by thick layers of alluvial deposits.⁵ In the 2nd century, a road was built past Slovenske Konjice and Spodnje Grušovje, along the valley of Ložniška dolina to Slovenska Bistrica and beyond, past Velenik and towards Ptuj.⁶ Remains of a villa rustica were discovered in Gladomes.⁷ The *mansio Ragando* road station was supposedly located near Spodnje Grušovje.⁸ A Roman settlement with several masonry buildings, dated between the 2nd and 4th centuries, was in Slovenska Bistrica.⁹

While the Roman road was first an incentive for the development, it later became the main artery for incursions of various peoples in the time of the decline of the Roman Empire. Life in the lowlands became too dangerous and the population started to retreat to higher locations. Crucial for the beginning and development of Ančnikovo gradišče was its somewhat remote position, which at the same time still enabled control over the events below and communication with many contemporary settlements in the vicinity.¹⁰

¹ Djurić 1995, 73–86; 2005, 76.

² Predan 2001, 103.

³ Strmčnik Gulič, Predan 2006.

⁴ Djurić 2001, 63–65.

⁵ Pahič 1983a, 55.

⁶ Izbrana literatura: Pahič 1967; 1968; 1969; 1974a; 1978.

⁷ Kajzer Cafnik, Predan 2013.

⁸ Pahič 1969, 329; Mikl-Curk 1974; Mikl-Curk 1976.

⁹ Pahič 1985, 252–257; Strmčnik Gulič 1990a; glej tudi članek Strmčnik Gulič 2020, v tej knjigi.

¹⁰ Brinjeva gora (Pahič 1980; Ciglencečki 1987, 67–68); Zbelovska gora (Pahič 1980; Ciglencečki 1987, 67–68); Donačka gora (Ciglencečki 1985); Rifnik (Bolta 1981); Tinje nad Loko pri Žusmu (Ciglencečki 2000); Gradec pri Prapretnem (Ciglencečki 1981); Ptujski grad (Ciglencečki 1987, 67–68).

¹¹ Ciglencečki 1993.

¹² Tinje nad Loko pri Žusmu (Ciglencečki 2000); Gradec

¹ Djurić 1995, 73–86; 2005, 76.

² Predan 2001, 103.

³ Strmčnik Gulič, Predan 2006.

⁴ Djurić 2001, 63–65.

⁵ Pahič 1983a, 55.

⁶ Selected literature: Pahič 1967; 1968; 1969; 1974a; 1978.

⁷ Kajzer Cafnik, Predan 2013.

⁸ Pahič 1969, 329; Mikl-Curk 1974, 156; Mikl-Curk 1976.

⁹ Pahič 1985, 252–257; Strmčnik Gulič 1990a; see also the contribution Strmčnik Gulič 2020, in this book.

¹⁰ Brinjeva gora: Pahič 1980, Ciglencečki 1987, 67–68;

ZGODOVINA RAZISKAV

Pred letom 1984 je bil kopasti vrh Ančnikovega gradišča poraščen z gozdom in podrastjo, na zahodnem delu gozdne kope pa so bili vidni do 2,5 m visoki ostanki zidov, zato je najdišče že zgodaj pritegnilo pozornost. Prvo poročilo o Ančnikovem gradišču v strokovni literaturi je iz leta 1915, ko ga je Walter Schmid pravilno časovno uvrstil v poznorimsko dobo.¹³ Nekaj kasneje je Balduin Saria menil, da predstavljajo zidovi razvaline srednjeveškega gradu.¹⁴ Podobno je na začetku menil tudi Stanko Pahič, ki pa je spremenil mnenje, potem ko je leta 1981 izvedel prvo sondiranje in odkril značilno poznorimsko gradivo. Tedaj je bil izdelan tudi prvi načrt naselbine.¹⁵

Leta 1984 je dal lastnik gozdno zemljišče poravnati, da bi ga spremenil v obdelovalno površino, pri tem pa je uničil zidove in kulturne plasti na zahodnem delu.¹⁶ Zato so se leta 1986 začele najprej zaščitne raziskave, ki so kasneje prerasle v sistematske in so s presledki potekale do leta 2015. Izkopavanja med 1986 in 2010 je izvajal ZVKD Maribor (vodja Mira Strmčnik Gulič), v letu 2015 pa ZRC SAZU in Skupina Stik (vodja Zvezdana Modrijan).¹⁷

Prve raziskave so se začele z oceno nastale škode in nadaljevale s sondiranjem severozahodnega dela utrjene kope, kjer je bil odkrit del obrambnega obzidja z južnim krilom vhoda.¹⁸ V devetdesetih letih so potekale raziskave južnega in vzhodnega dela obrambnega obzidja in nanj vezanih objektov.¹⁹ Z raziskavami med letom 2006 in 2010 so se spet osredotočili na severozahodni, vhodni del naselbine.²⁰ Osrednji del najdišča je bil raziskan z nekaj sondami, ki pa niso pokazale ostankov poselitve. V letu 2015 je bil raziskan še del severnega obzidja v dolžini 35 m in objekti ob njem (*sl. 3*).²¹

Rezultati prve faze raziskav so predstavljeni tudi v poljudni publikaciji,²² gradivo iz izkopavanj med letoma 1986 in 2010 je bilo tema diplomske naloge Mateje Ravnik.²³

pri Prapretnem (Ciglenečki 1981); Rifnik (Bolta 1981).

¹³ Schmid 1915, 229–305.

¹⁴ Saria 1939, 32 (Jurišna vas).

¹⁵ Pahič 1983a, 223–227; Pahič 1983b.

¹⁶ Strmčnik Gulič 1985, 227.

¹⁷ Raziskave so potekale v okviru slovensko-hrvaškega projekta Interreg: *Rojstvo Evrope*.

¹⁸ Izbrana literatura: Strmčnik Gulič 1987; 1988; 1989; 1990a; 1990b.

¹⁹ Izbrana literatura: Strmčnik Gulič 1991; 1992; 1995; 1997.

²⁰ Strmčnik Gulič, Kajzer Cafnik 2010; Strmčnik Gulič 2012.

²¹ Modrijan 2017.

²² Strmčnik Gulič, Ciglenečki 2003.

²³ Ravnik 2006.

Like Ančnikovo gradišče, some of the more exposed of these settlements (Brinjeva gora, Ptuj Castle) did not survive the middle of the 5th century,¹¹ while in the more remote ones (Tinje above Loka pri Žusmu, Gradec near Prapretno, Rifnik) life continued until the end of the 6th century.¹²

RESEARCH HISTORY

Before 1984, the domed top of Ančnikovo gradišče was covered by forest and undergrowth. Since up to 2.5 m high remains of walls were visible in the western part of the dome, the site attracted attention early. The first report on Ančnikovo gradišče in archaeological literature is from 1915, when it was correctly dated to the late Roman period by Walter Schmid.¹³ Not much later, however, Balduin Saria interpreted the walls as the ruins of a medieval castle¹⁴. Stanko Pahič was first of the same opinion, but changed his mind after 1981, when he conducted the first test excavation and discovered typical late Roman material. That was also when the first plan of the settlement was made.¹⁵

In 1984 the owner had the forest levelled in order to make it cultivable land. By doing so, he destroyed the walls and cultural layers in the western part.¹⁶ Rescue excavations, which started in 1986, later became systematic, lasting intermittently until 2015. Between 1986 and 2010, the excavations were conducted by the ZVKD Maribor (under the direction of Mira Strmčnik Gulič), while in 2015 they were conducted by ZRC SAZU, Inštitut za arheologijo / Institute of archaeology and the Skupina Stik Institute (under the direction of Zvezdana Modrijan).¹⁷

The surveys began with damage assessment and continued with test trenching in the northwestern part of the fortified hilltop, where a part of the defence wall and the southern entrance wing were discovered.¹⁸ In the 1990s, surveys of the southern and eastern parts of the defence wall and the associated buildings were

Zbelovska gora: Pahič 1980, Ciglenečki 1987, 67–68; Do-načka gora: Ciglenečki 1985; Rifnik: Bolta 1981; Tinje above Loka pri Žusmu; Ciglenečki 2000; Gradec near Prapretno: Ciglenečki 1981; Ptuj Castle: Ciglenečki 1987, 67–68.

¹¹ Ciglenečki 1993.

¹² Tinje above Loka pri Žusmu: Ciglenečki 2000; Gradec near Prapretno: Ciglenečki 1981; Rifnik: Bolta 1981.

¹³ Schmid 1915, 229–305.

¹⁴ Saria 1939, 32 (Jurišna vas).

¹⁵ Pahič 1983a, 223–227; Pahič 1983b.

¹⁶ Strmčnik Gulič 1985, 227.

¹⁷ The research was done within the framework of a Slovenian – Croatian Interreg project *The Birth of Europe*.

¹⁸ Selected literature: Strmčnik Gulič 1987; 1988; 1989; 1990a; 1990b.

Sl. 2: Ančnikovo gradišče. Rimska kipca.
Fig. 2: Ančnikovo gradišče – Roman statuettes.
(Foto / Photo: ZVKD Maribor)

ARHEOLOŠKI OSTANKI

PRAZGODOVINA

Najstarejša poselitev Ančnikovega gradišča sega v prazgodovino, vendar za zdaj ni bilo odkritih naselbinskih ostankov, ki bi jih lahko pripisali temu obdobju. V prid poselitvi tako govorijo le redke drobne najdbe. Najstarejše je kamnito orodje s ploskovno retušo, ki je bilo skupaj z nekaj koščki ožje nedoločljive prazgodovinske keramike odkrito na vrhu sterilne plasti na severnem delu naselbine. Opredeljeno je v eneolitik.²⁴ Edini časovno opredeljiv keramični kos (jezičast ročaj) sodi v konec bronaste dobe (Ha B) oziroma okvirno v 8. st. pr. Kr.,²⁵ najden pa je bil v premešani plasti, ki sodi v čas po propadu naselbine.

ZGODNJRIMSKA DOBA (1.–3. st.)

Tudi iz tega časa ni bilo odkritih ostankov poselitve. Obdobje je zastopano le z drobnimi najdbami, med katerimi izstopata bronasta kipca (Merkur in Apolon; sl. 2), nekaj novcev, del čaše iz modrega stekla ter nekaj kosov keramike. Vsi predmeti so bili najdeni v poznorimskih

²⁴ Opredelitev Matija Turk.

²⁵ Dular 1993, 104–105.

commenced.¹⁹ The investigations between 2006 and 2010 again focused on the northwestern part of the settlement, where the entrance was.²⁰ The central part of the site was investigated with a few test trenches, which revealed no settlement remains. In 2015, a 35-m-long part of the northern wall and the adjoining buildings were investigated (Fig. 3).²¹

The results of the first phase of the research were presented, among others, in a popular-science publication,²² while the material from the 1986–2010 excavations is the subject of the graduation thesis of Mateja Ravnik.²³

ARCHAEOLOGICAL REMAINS

PREHISTORY

While the earliest habitation at Ančnikovo gradišče dates back to prehistory, no settlement remains from that period have been discovered so far and only a few small finds bear witness to the settlement. The earliest

¹⁹ Selected literature: Strmčnik Gulič 1991; 1992; 1995; 1997.

²⁰ Strmčnik Gulič, Kajzer Cafnik 2010; Strmčnik Gulič 2012.

²¹ Modrijan 2017.

²² Strmčnik Gulič, Ciglencečki 2003.

²³ Ravnik 2006.

Sl. 3: Ančnikovo gradišče, tloris.
Fig. 3: Ančnikovo gradišče – plan view.

plasteh ali plasteh iz časa po uničenju naselbine. Glede na odsotnost naselbinskih ostankov se zdi verjetnejše, da so bili ti predmeti na naselbino prineseni iz doline. Morda pa predstavljajo ostanek še nelociranega svetišča na hribu.

POZNORIMSKA DOBA

Arhitektura

Poznorimska naselbina je bila obdana z obrambnim obzidjem (sl. 3). Obzidje je najširše (med 1,4 in 1,8 m) na najlažje dostopnem jugozahodnem delu, kjer je kopa utrdbe le nekaj metrov dvignjena nad sedlo. Na severni strani, vzhodno od vhoda, kjer je strmina največja, je obzidje široko med 0,8 in 1 m. Na zahodnem delu je uničeno, njegov zaključek na severovzhodni strani pa še ni raziskan. Sonde na jugovzhodnem delu niso več pokazale ostankov obzidja.²⁶ Tudi lidarsko snemanje (zračno lasersko skeniranje) ni povsem razjasnilo poteka obzidja na vzhodni strani (sl. 4).²⁷ Na lidarskem modelu reliefa je na vzhodnem delu videti ozek jezik z več terasami, vendar ni popolnoma jasno, ali je ta del dejansko pripadal naselbini ali pa terase pomenijo izravnavo terena zunaj obzidja.

²⁶ Strmčnik Gulič, Ciglenečki 2003, 10–21.

²⁷ Posnetek je bil interpretiran v okviru slovensko-hrvaškega projekta Interreg: *Enjoy heritage*.

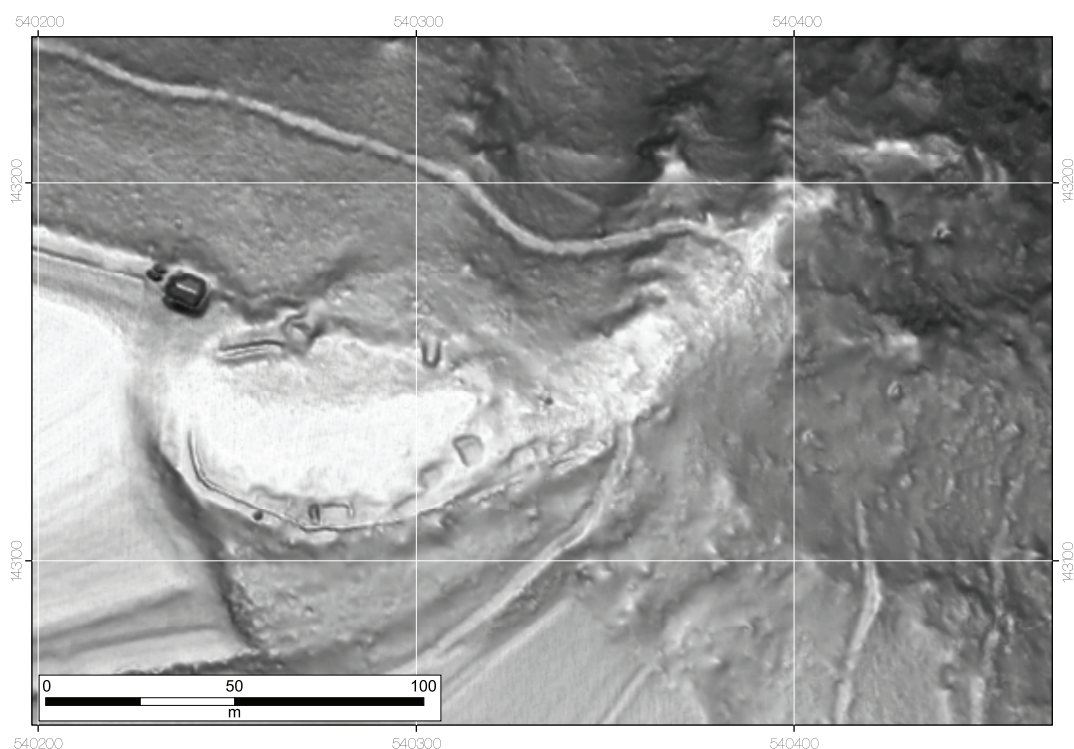
artefact is facially retouched stone tool, discovered on top of the sterile layer in the northern part of the settlement, together with fragments of prehistoric pottery that cannot be more precisely identified. The tool dates to the Neolithic period.²⁴ The only chronologically identifiable fragment of pottery (a tongue-shaped handle) dates to the end of the Bronze Age (Ha B), roughly to the 8th century BC.²⁵ It was discovered in a mixed layer from the time after the collapse of the settlement.

EARLY ROMAN PERIOD (1st–3rd centuries)

Again, no settlement remains have been discovered. The period is represented only by small finds, among which two bronze statuettes (Mercury and Apollo) stand out (Fig. 2). A few coins, a fragment of a blue glass beaker, and some pottery fragments were also found. All the artefacts were discovered either in late Roman layers or in layers from after the destruction of the settlement. With the absence of settlement remains, it seems more likely that these artefacts were brought to the hillfort from below. They may, however, represent the remains of a Roman sanctuary which is not yet located.

²⁴ Dated by Matija Turk.

²⁵ Dular 1993, 104–105.

Sl. 4: Ančnikovo gradišče, lidarski posnetek.
 Fig. 4: Ančnikovo gradišče – Lidar derived digital surface model.
 (Vizualizacija / Visualisation: E. Lozić)

Pot v naselbino je vodila s severozahodne strani, kjer je bil v obzidju vhod, varovan z dvema notranjima stranskima kriloma, potem pa je zavila proti središču naselbine.

Večina stavb na južni strani naselja je razporejenih ob obzidju, dve pa sta od njega nekoliko odmaknjeni. Središče naselbine verjetno ni bilo poseljeno, saj tam sonde niso pokazale sledov stavb. Na severnem delu stavbe sledijo poteku naravne terase, ki nekoliko ublaži padec terena.

Večina raziskanih stavb je bila lesenih. Izjema sta dve ob južnem zidu, ki sta imeli kamnite temelje.

Natančno število lesenih objektov je težko ugotoviti, saj vseh jam za kole ni mogoče povezati v smiselne tlorise. Nekaj objektov je tako določenih le na podlagi zasekov za izravnavo površine, ognjišč in kulturnih plasti.

Pri gradnji sta bili uporabljeni tako gradnja z navpičnimi koli (stojkami) kot tudi gradnja s horizontalno položnimi bruni. Taka gradnja je vidna na severni strani najdišča, kjer je padec terena zelo velik. Stavbe so bile tam postavljene na delno zravnano geološko osnovo, na južni (višji) strani zavarovane s kamnito škarpo, na ostalih stranicah pa zgrajene iz horizontalnih brun. Lesena tla so bila na južni strani naslonjena na rob, na severni, nižji strani pa dvignjena od tal. Kamnite škarpe so očitno varovale objekte pred erozijo s strmega pobočja.

LATE ROMAN PERIOD

Architecture

The Late Roman settlement was surrounded by a defensive wall (Fig. 3). The wall is the thickest (between 1.4 and 1.8 m) in the accessible southwestern part, where the dome with the hillfort is just a few metres above the saddle. In the northern part, east of the entrance, where the slopes are the steepest, the wall is between 0.8 and 1 m wide. In the western part the wall is destroyed, while the northeastern end of the wall has not been investigated. In the southeastern part, test trenches revealed no remains of the wall.²⁶ Even the airborne laser scanning (Lidar) did not entirely clarify the course of the wall on the eastern side (Fig. 4).²⁷ There, the Lidar derived digital surface model shows a narrow tongue with several terraces, but it is unclear whether the area actually belonged to the settlement or the terraces are just the result of levelling the ground outside the wall.

The way to the settlement led to the northwestern side, where there was an entrance in the wall, protected

²⁶ Strmčnik Gulič, Ciglencečki 2003, 10–21.

²⁷ Interpretation of the image was done within the framework of the Slovene – Croatian Interreg project Enjoy heritage.

Sl. 5: Ančnikovo gradišče. Del obzidja in črna kulturna plast, ostanek lesenega objekta ob obzidju.

Fig. 5: Ančnikovo gradišče – a segment of the wall and a black cultural layer – remains of a wooden building next to the wall.

(Foto / Photo: G. Babič)

Ob severnem delu obzidja, na strmem pobočju vzhodno od vhoda, je bil postavljen tudi na obzidje naslonjen in od tal dvignjen objekt (sl. 5). Da gre za bivalni objekt, ne le za preprosto leseno platformo za lažji dostop do obzidja, kaže predvsem izredno veliko število za bivalne objekte značilnih najdb (npr. groba keramika, brusi, žrmlje) v žganinsko-ruševinskih plasteh.

Najdbe

Najštevilčnejšo skupino najdb predstavlja keramika. Prevladuje groba hišna lončenina lokalne izdelave (sl. 6: 1–3). Od uvoženega posodja je najštevilčnejše glazirano, med katerim so zastopane predvsem odprte oblike (sklede in melnice), pojavljajo pa se tudi vrči (sl. 6: 4–5). Tovrstno posodje je v podonavskem prostoru datirano v drugo polovico 4., pojavlja pa se tudi še na začetku 5. st.²⁸ Zastopana je tudi glajena keramika (sl. 6: 6), ki je datirana v čas zadnje tretjine 4. do sredine 5. st.²⁹ in prav tako kaže vplive panonskega prostora. Afriški importi so izredno redki.

Med kovinskim gradivom prevladuje orodje. Med drugim so bili najdeni noži, srpi, rovnice, škarje za ovce, sekire, klešče, strgala, žage in šestilo (sl. 7: 1–3; 9).

by two interior side wings, and then turned towards the centre of the settlement.

While most of the buildings in the southern part of the settlement were arranged along the wall, two buildings stood slightly further from it. Test trenches revealed no remains of buildings in the centre of the settlement, which was probably uninhabited. In the northern part, buildings follow the course of a natural terrace, which slightly mitigates the steepness of the slope.

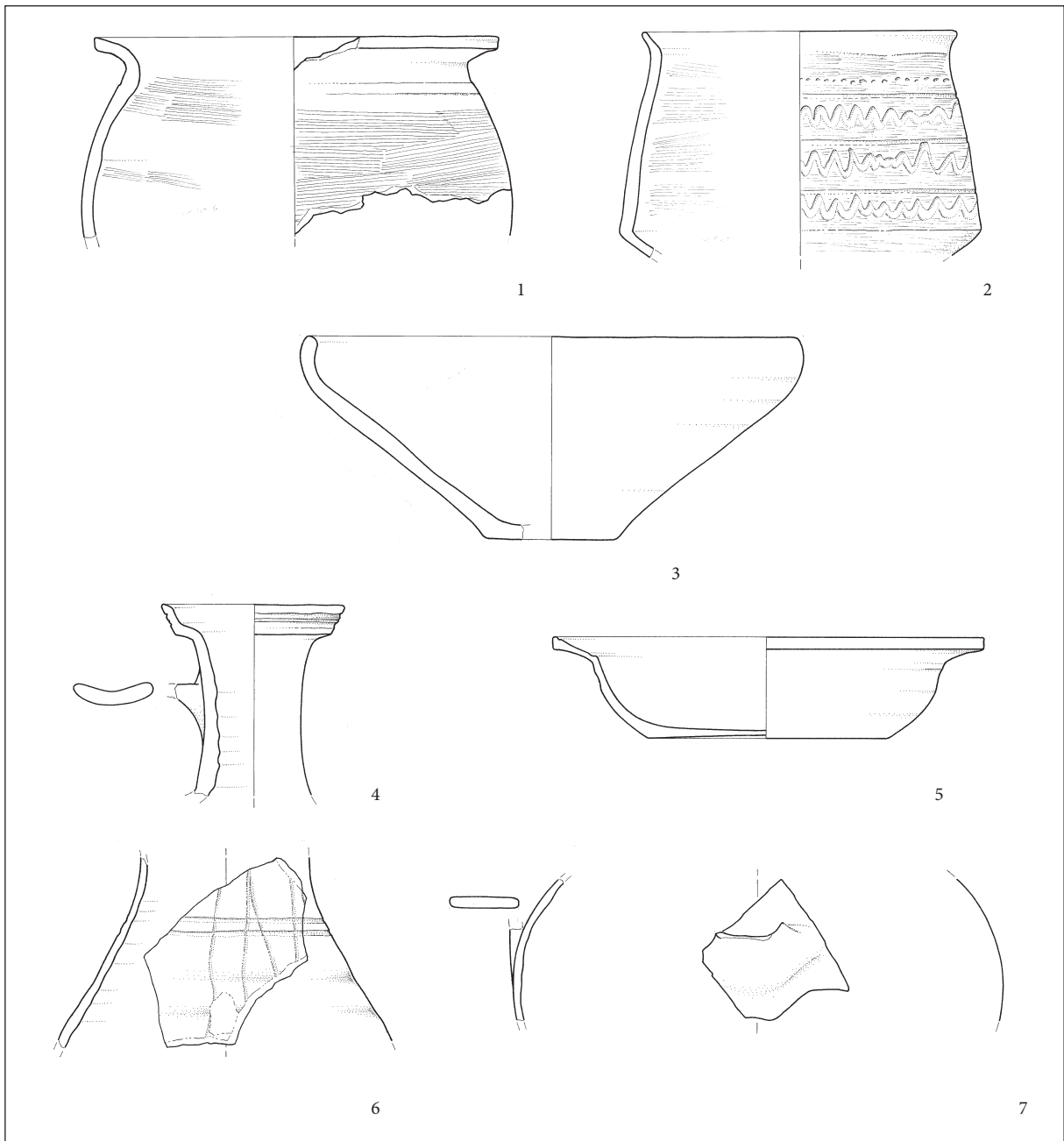
Most of the investigated buildings were made of wood. There are two exceptions near the southern wall, which had stone foundations.

The number of wooden buildings is difficult to determine with precision since all postholes cannot be connected into a coherent ground plan. Some buildings are identified only on the basis of ground levelling cuts, fireplaces and cultural layers.

Construction was done using either vertical posts (postholes) or horizontal logs. The latter can be seen in the northern part of the site, where the fall of the ground is very steep. The buildings in that part stood on the partially levelled geological base. On the southern (higher) side, they were protected by a stone escarpment, while the other three sides were made of horizontal logs. The wooden floor leaned on the edge on the southern side, while on the lower northern side it was raised from the ground. Stone

²⁸ Pregled pri Hárshegy, Ottományi 2013, 489–499.

²⁹ Pregled pri Hárshegy, Ottományi 2013, 500–509.

Sl. 6: Ančnikovo gradišče. Izbor keramike. M. = 1 : 3.
 Fig. 6: Ančnikovo gradišče – a selection of pottery. Scale = 1 : 3.

Izrazita je tudi skupina najdb, povezanih z vojsko. Med elemente vojaške noše spadajo dve fibuli s čebulastimi glavicami in deli poznorimskih pasnih garnitur (sl. 8). Od orožja je bilo odkritih nekaj puščic,³⁰ sulična ost³¹ in ježek za oviranje konjenice.³²

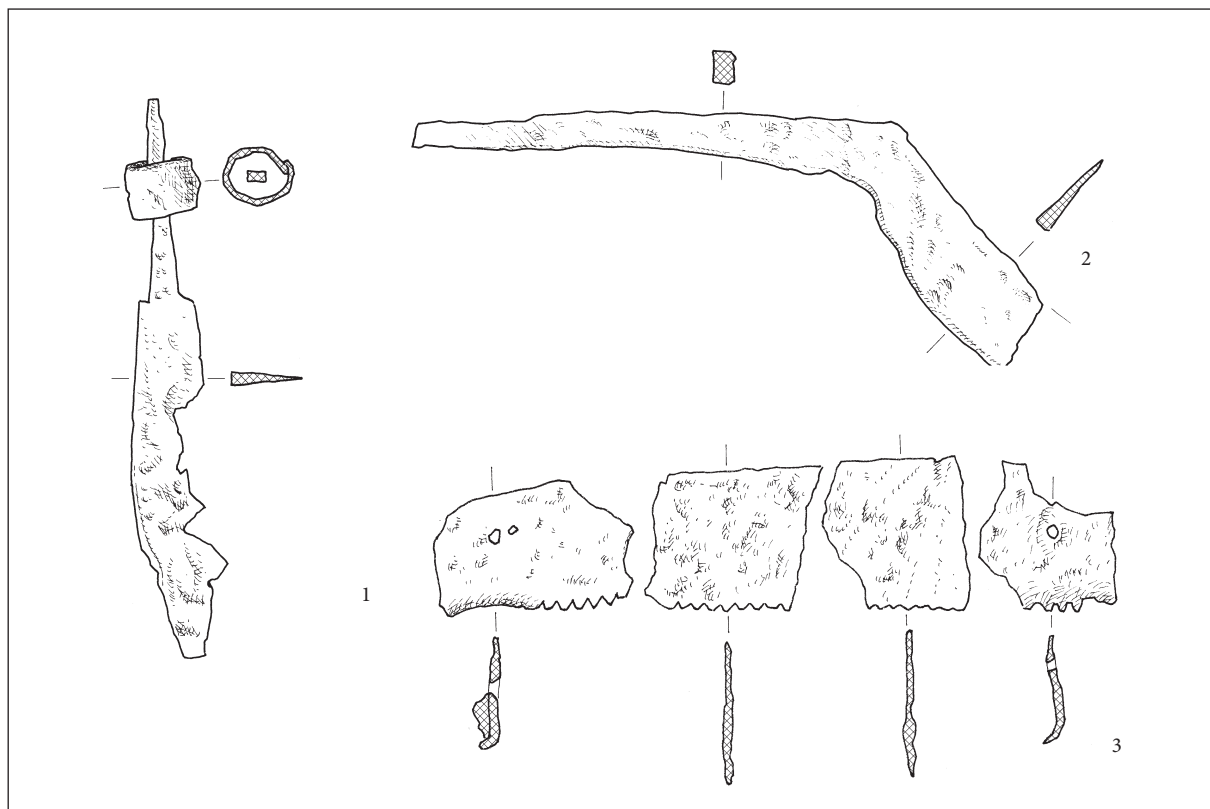
³⁰ Strmčnik Gulič, Ciglencečki 2003, 27; t. 1: 9–12.

³¹ Modrijan 2017, sl. 4.

³² Strmčnik Gulič, Ciglencečki 2003, 11; t. 1: 5.

escarpments seem to have protected the buildings from erosion down the steep slope.

At the northern segment of the wall, on the steep slope east of the entrance, a building was raised from the ground and leaning on the wall (Fig. 5). A very high number of residential artefacts (e.g. coarse pottery, whetstones, quern-stones) in burnt rubble layers indicates that this was a residential dwelling rather than merely a simple wooden platform for easier access to the wall.

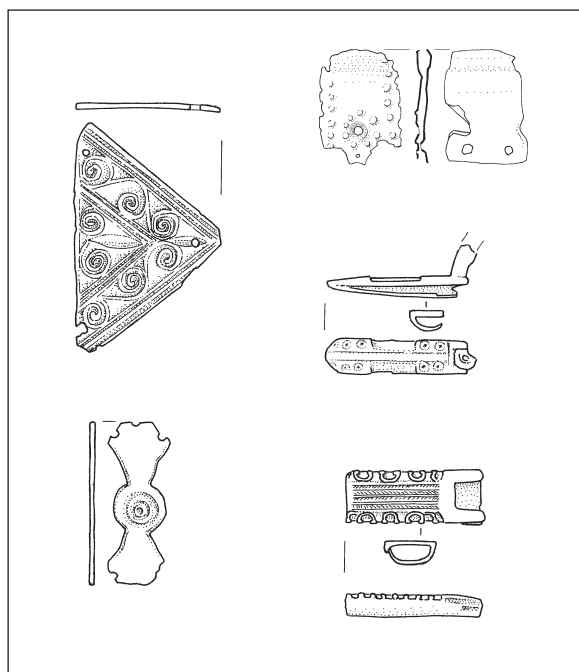
Sl. 7: Ančnikovo gradišče. Izbor orodja. M. = 1 : 2.
Fig. 7: Ančnikovo gradišče – a selection of tools. Scale = 1 : 2.

Kronologija in interpretacija

Poselitev Ančnikovega gradišča lahko postavimo v čas po sredini 4. st., morda celo v njegovo zadnjo tretjino. Življenje na njem se je končalo verjetno že pred sredino 5. st. V tem dokaj kratkem časovnem obdobju naselje kaže dve fazi, ki si sledita brez večje časovne prekinitve. Na severnem delu je bilo obzidje delno porušeno in potem popravljeno, ob njem sta bili odkriti dve žganinski plasti, ki kažeta, da je objekt ob zidu zgorel, bil postavljen na novo in potem zgorel še enkrat. Najdbe iz obeh plasti so zelo enotne, kar kaže, da se je to dogajalo v dokaj kratkem časovnem razponu. Prav tako so sledovi dveh faz vidni na južnem delu obzidja.³³

Po zadnjem požaru je bilo naselje za nekaj stoletij zapuščeno, sledovi vnovične poselitve so šele iz zgodnjega srednjega veka.

Naselbina na Ančnikovem gradišču je nastala v času, ko je postopoma zamirala poselitev v dolini. Prehod iz nižinske v višinsko poselitev na obravnavanem območju očitno ni bil trenuten. Nekateri elementi kažejo vsaj občasno obljudenost nekaterih nižinskih naselij in podeželskih vil še po sredini 4. st. (Spodnje Grušovje,

Sl. 8: Ančnikovo gradišče. Izbor predmetov moške noše. M. = 1 : 2.

Fig. 8: Ančnikovo gradišče – selected items of male attire. Scale = 1 : 2.

³³ Strmčnik Gulič, Ciglenečki 2003, 10–19.

Sl. 9: Ančnikovo gradišče. Šestilo.

Fig. 9: Ančnikovo gradišče. Compass.

Finds

The most numerous group of finds is pottery. Coarse kitchenware of local production prevails (Fig. 6: 1–3). When it comes to imported vessels, glazed ware is the most common, especially open forms (bowls and mortaria), but also jugs (Fig. 6: 4–5). In the Danube region such pottery is dated to the second half of the 4th century, but it still occurs as late as the beginning of the 5th century.²⁸ Burnished pottery (Fig. 6: 6), dated between the last third of the 4th century and the middle of the 5th century,²⁹ is also represented and shows the influence of the Pannonian area. African imports are very rare.

Tools are the most common metal finds. The artefacts include knives, sickles, hoes, sheep-shearing scissors, axes, pincers, scrapers, saws, and a compass (Fig. 7: 1–3; 9).

A significant number of finds are associated with the army. The elements of military attire include two crossbow fibulae and fragments of late Roman belt sets (Fig. 8). Weapons include a few arrows,³⁰ a spearhead,³¹ and a small cheval de frise.³²

Chronology and interpretation

The occupation of Ančnikovo gradišče can be dated to the time after the middle of the 4th century, perhaps even the final third of the 4th century. Life in the settlement probably ended before the mid-5th century. In this relatively short time, two phases can be identified, which follow each other without a gap between them. In the northern part, the wall was partly demolished and then rebuilt. Two burnt layers indicate that the building next to the wall burned down, was rebuilt and then burned down again. The finds from both layers are very uniform, which indicates that all this happened in a relatively short time. The two phases can also be discerned in the southern part of the wall.³³

After the last fire, the settlement was abandoned for a few centuries, and habitation traces do not reappear before the Early Middle Ages.

Ančnikovo gradišče was inhabited in the period when lowland settlements were gradually abandoned. It seems that the transition from lowland to highland habitation in the area did not happen instantly. Certain elements indicate that some lowland settlements and villae rusticae were still inhabited, at least periodically,

²⁸ Overview in Hárshegy, Ottományi 2013, 489–499.

²⁹ Overview in Hárshegy, Ottományi 2013, 500–509.

³⁰ Strmčnik Gulič, Ciglenečki 2003, 27, Pl. 1: 9–12.

³¹ Modrijan 2017, Fig. 4.

³² Strmčnik Gulič, Ciglenečki 2003, 11, Pl. 1: 5.

³³ Strmčnik Gulič, Ciglenečki 2003, 10–19.

Betnava, Radvanje).³⁴ Po drugi strani nekateri elementi (npr. grobišče na Brinjevi gori) kažejo prvo poselitev višinskih lokacij že v 3. st. Zgodnje poselitve za Ančnikovo gradišče tako za zdaj ne moremo potrditi, vendar je življenje na vsaj nekaterih višinske in nižinske lokacijah očitno nekaj časa potekalo vzporedno.

Struktura najdb na Ančnikovem gradišču kaže dokaj samooskrbno naselbino. Deli vojaške noše in uvožene skupine keramike (glazirana, glajena) pa dokazujejo, da je bila v zadnji tretjini 4. in prvi tretjini 5. st. tu nastanjena tudi manjša vojaška posadka.³⁵ Ker je bila večina z vojsko povezanih predmetov odkrita v predelu ob vhodu v naselje, lahko na tem mestu domnevamo bivališče te posadke. Posadka je nadzirala promet po dolini, morda pa njeno prisotnost lahko povezujemo tudi z nadzorom pohorskih rudišč (marmor, železova ruda).

ZGODNJI SREDNJI VEK

Po uničenju poznorimske naselbine je bil predel nekaj časa neposeljen. Vnovični sledovi bivanja sodijo v čas zgodnjega srednjega veka. Gre predvsem za značilno lončenino, poznano tudi iz sočasnih najdišč v dolini, ki je bila najdena v glavnem pomešana s poznorimskim gradivom. Naselbinske strukture iz tega obdobja niso bile zanesljivo ugotovljene.³⁶

Tako se postavlja vprašanje, ali ti predmeti dokazujejo stalno bivanje ali gre morda le za občasne obiske uničene poznorimske naselbine (morda zaradi paše?).

even after the mid-4th century (Spodnje Grušovje, Betnava, Radvanje).³⁴ On the other hand, some elements (e.g. the cemetery at Brinjeva gora) suggest that the first highland settlements occur as early as the 3rd century. While such an early date of first settlement cannot be ascertained for Ančnikovo gradišče, some highland and lowland sites do seem to have existed simultaneously for a time.

The structure of the finds from Ančnikovo gradišče indicates a relatively self-sufficient settlement. Items of military attire and imported types of pottery (glazed, polished) provide evidence that a small garrison was stationed there in the last third of the 4th century and the first third of the 5th century.³⁵ Since the majority of the military-related items were discovered in the area around the entrance to the settlement, it can be surmised that the garrison house was situated there. While the crew supervised the traffic below, its presence could perhaps also be associated with the control of the Pohorje marble and iron ore deposits.

EARLY MIDDLE AGES

After the destruction of the late Roman settlement, the site was left uninhabited for a while. Traces of habitation reappear in the Early Middle Ages. They predominantly include the characteristic pottery known from contemporary lowland sites. It was most often discovered mixed up with the late Roman material. Settlement structures from this period have not been identified with certainty.³⁶

The question presents itself whether the Early Medieval artefacts indicate permanent habitation or just occasional visits to the demolished late Roman settlement (perhaps for grazing?).

Translation: Meta Osredkar

³⁴ Spodnje Grušovje (Mikl Curk 1976, 20); Betnava (Strmčnik Gulič 1997, 269–272; t. 1: 1); Radvanje (Strmčnik Gulič 1997, 269–272).

³⁵ Strmčnik Gulič, Ciglencečki 2003, 11; Modrijan 2017, 168–169.

³⁶ Ciglencečki, Strmčnik Gulič 2002, 72; sl. 13.

³⁴ Spodnje Grušovje: Mikl Curk 1976, 20; Betnava: Strmčnik Gulič 1997, 269–272, Pl. 1: 1; Radvanje: Strmčnik Gulič 1997, 269–272.

³⁵ Strmčnik Gulič, Ciglencečki 2003, 11; Modrijan 2017, 168–169.

³⁶ Ciglencečki, Strmčnik Gulič 2002, 72, Fig. 13.

- BOLTA, L. 1981, *Rifnik pri Šentjurju. Poznoantična naselbina in grobišče (Rifnik - spätantike Siedlung und Gräberfeld)*. – Katalogi in monografije 19.
- CIGLENEČKI, S. 1981, Rezultati prvih raziskovanj na Gradcu pri Prapretnem (Ergebnisse der ersten Forschungen auf Gradec bei Prapretno). – *Arheološki vestnik* 32, 417–453.
- CIGLENEČKI, S. 1985, Donačka gora. – *Varstvo spomenikov* 27, 275–276.
- CIGLENEČKI, S. 1987, *Höhenbefestigungen aus der Zeit vom 3. bis 6. Jh. im Ostalpenraum (Višinske utrube iz časa 3. do 6. st. v vzhodnoalpskem prosotoru)*. – Dela 1. razreda SAZU 31.
- CIGLENEČKI, S. 1993, Arheološki sledovi zatona antične Petovione (Archaeological Traces of the Fall of Roman Poetovio). – V / In: B. Lamut (ur. / ed.), *Ptujski arheološki zbornik. Ob 100-letnici muzeja in Muzejskega društva*, 505–520, Ptuj.
- CIGLENEČKI, S. 2000, *Tinje nad Loko pri Žusmu. Poznoantična in zgodnjerednjevska naselbina / Tinje oberhalb von Loka pri Žusmu. Spätantike und frühmittelalterliche Siedlung*. – Opera Instituti Archaeologici Sloveniae 4.
- CIGLENEČKI, S., M. STRMČNIK GULIČ 2002, Sledovi zgodnje slovanske poselitve južno od Maribora. – V / In: M. Guštin (ur. / ed.), *Zgodnji Slovani. Zgodnjerednjevska lončenina na obrobju vzhodnih Alp / Die frühen Slaven. Frühmittelalterliche Keramik am Rand der Ostalpen*, 67–75, Ljubljana.
- DJURIČ, B. 1995, Eastern Alpine Marble and Pannonian Trade. – V / In: B. Djurič, I. Lazar (ur. / eds.), *Akten des IV. internationalen Kolloquiums über Probleme des provinziäl-römischen Kunstschaffens / Akti IV. mednarodnega simpozija o problemih rimske provincialne umetnosti*, Situla 36.
- DJURIČ, B. 2001, The end of Roman quarrying on Pohorje. – V / In: M. Vomer-Gojkovič, N. Kolar (ur. / eds.), *Ptuj v Rimskem cesarstvu. Mitraizem in njegova doba / Ptuj im Römischen Reich. Mithraskult und seine Zeit / Ptuj in the Roman Empire. Mithraism and its era*. – Ptuj.
- DJURIČ, B. 2005, Poetovio and the Danubian marble trade. – V / In: M. Mirković (ur. / ed.), *Römische Städte und Festungen an der Donau. Akten der regionalen Konferenz, Beograd, 16-19. Oktober 2003*, 75–82, Beograd.
- DULAR, J. 1993, Začetki železnodobne poselitve v osrednji Sloveniji. – *Arheološki vestnik* 44, 101–112.
- HÁRSHEGYI, P., K. OTTOMÁNYI 2013, Imported and local Pottery in late Roman Pannonia. – V / In: L. Lavan (ur. / ed.), *Local Economies? Production and Exchange of Inland Regions in Late Antiquity*, Late Antique Archaeology 10, 471–528.
- KAJZER CAFNIK, M., P. PREDAN 2013, 22. Gladomes – villa rustica. – *Varstvo spomenikov. Poročila* 48 (2011), 60–61.
- MIKL CURK I. 1974, Spodnje Grušovje pri Slovenskih Konjicah. – *Varstvo spomenikov* 17–19/1, 156.
- MIKL-CURK, I. 1976, Nekaj novih zapažanj o rimskih naseljih v Spodnjem Grušovju in Slovenski Bistrici (Sur les habitations romaines de Spodnje Grušovje et Slovenska Bistrica). – *Časopis za zgodovino in narodopisje* 12, 16–30.
- MODRIJAN, Z. 2017, New military finds from Ančnikovo gradišče. – V / In: I. Dörfler, P. Gleirscher, S. Lädstätter, I. Pucker, *Ad amussim. Festschrift zum 65. Geburtstag von Franz Glaser*, *Kärntner Museumsschriften* 85, 159–174.
- PAHIČ, S. 1967, Slov. Konjice – Slov. Bistrica – rimska cesta. – *Arheološki pregled* 9, 91–92.
- PAHIČ, S. 1968, Slovenska Bistrica – Šikole – rimska cesta. – *Arheološki pregled* 10, 246–247.
- PAHIČ, S. 1969, Doslej neraziskan odsek rimeske ceste Celeia – Poetovio (Ein bisher unerforster Abschnitt der Römerstrasse Celeia – Poetovio). – *Razprave SAZU* 6, 309–361.
- PAHIČ, S. 1974a, Slovenska Bistrica – rimska cesta in naselje. – *Arheološki pregled* 16, 102–103.
- PAHIČ, S. 1974b, Velenik pri Spodnji Polskavi. – *Varstvo spomenikov* 17–19/1, 160–162.
- PAHIČ, S. 1978, Najdbe z rimske ceste Slovenska Bistrica–Pragersko (Funde aus dem Römerstrassenbereich Slovenska Bistrica–Pragersko). – *Arheološki vestnik* 29, 1978, 129–289.
- PAHIČ, S. 1980, Prvi podatki o grobi hišni lončenini z Brinjeve gore (Vorbericht über die Grobe Hauskeramik von Brinjeva gora). – *Arheološki vestnik* 31, 89–112.
- PAHIČ, S. 1983a, Bistriški svet v davnini. – V / In: *Zbornik občine Slovenska Bistrica* 1 (ob 750 letnici mesta), 39–91, Slovenska Bistrica.
- PAHIČ, S. 1983b, Jurišna vas. – *Varstvo spomenikov* 25, 223–227.
- PAHIČ, S. 1985, Slovenska Bistrica. – *Varstvo spomenikov* 27, 252–257.
- PREDAN, P. 2001, *Črešnjevci, cerkev Sv. Martina. Problematika rimskih spolij (kamnolomi, transport, marmorata)*. – Diplomatska naloga / BA thesis, Oddelek za arheologijo, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani (neobjavljeno / unpublished).
- RAVNIK, M. 2006, *Zaščitne raziskave Ančnikovega gradišča pri Jurišni vasi v letih od 1986 do 1994*. – Diplomatska naloga / BA thesis, Oddelek za arheologijo, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani (neobjavljeno / unpublished).
- SARIA, B. 1939, *Archäologische Karte von Jugoslawien: Blatt Rogatec*.
- SCHMID, W. 1915, Die Ringwälle des Bachengebirges. – *Mitteilungen der Prähistorischen Kommission* 2/3, 229–305.
- STRMČNIK GULIČ, M. 1985, Jurišna vas. – *Varstvo spomenikov* 27, 227–228.
- STRMČNIK GULIČ, M. 1987, Jurišna vas, Ančnikovo gradišče. – *Varstvo spomenikov* 29, 275–277.
- STRMČNIK GULIČ, M. 1988, Jurišna vas, Ančnikovo gradišče. – *Varstvo spomenikov* 30, 258–263.
- STRMČNIK GULIČ, M. 1989, Jurišna vas, Ančnikovo gradišče. – *Varstvo spomenikov* 31, 250–251.
- STRMČNIK GULIČ, M. 1990a, Nova dognanja arheoloških raziskav v občini. – V / In: *Zbornik občine Slovenska Bistrica* 2, 11–24, Slovenska Bistrica.
- STRMČNIK GULIČ, M. 1990b, Jurišna vas, Ančnikovo gradišče. – *Varstvo spomenikov* 32, 177–178.
- STRMČNIK GULIČ, M. 1991, Jurišna vas – Ančnikovo gradišče. – *Varstvo spomenikov* 33, 218–220.
- STRMČNIK GULIČ, M. 1992, Jurišna vas – Ančnikovo gradišče. – *Varstvo spomenikov* 34, 226–230.
- STRMČNIK GULIČ, M. 1995, Jurišna vas. – *Varstvo spomenikov* 35 (1993), 101–103.
- STRMČNIK GULIČ, M. 1997, Mariborsko - bistriško območje v poznorimski dobi (Der Raum Maribor und Bistrica in spätrömischer Zeit). – *Arheološki vestnik* 48, 269–288.
- STRMČNIK GULIČ, M., 2012, Ančnikovo gradišče – nekaj novosti o naselbinski podobi (Ančnikovo gradišče – New Insights into the Form of the Settlement). – V / In: B.

- Migotti, P. Mason, B. Nadbath, T. Mulh (ur. / eds.), *Scripta in Honorem Bojan Djurić*, Monografije CPA 1, 205–214.
- STRMČNIK GULIČ, M., 2020, Slovenska Bistrica. – V / In: J. Horvat, I. Lazar, A. Gaspari (ur. / eds.), *Manjša rimska naselja na slovenskem ozemlju / Minor Roman settlement in Slovenia*, *Opera Instituti Archaeologici Sloveniae* 40, 339–348.
- STRMČNIK GULIČ, M., S. CIGLENEČKI 2003, *Ančnikovo gradišče pri Jurišni vasi. Poznoantična in zgodnesrednjevska naselbina na Pohorju / Late Antique and Early Medieval settlement on Pohorje*. – Slovenska Bistrica.
- STRMČNIK GULIČ, M., M. KAJZER CAFNIK 2010, Jurišna vas – Ančnikovo gradišče. – *Varstvo spomenikov. Poročila* 46 (2009–2010), 106–107.
- STRMČNIK GULIČ, M., P. PREDAN 2006, Kalše - rimsko grobišče. – *Varstvo spomenikov. Poročila* 39–41(2000–2004), 68–69.

Zvezdana Modrijan
Znanstvenoraziskovalni center SAZU
Inštitut za arheologijo
Novi trg 2
SI-1000 Ljubljana
zvezda@zrc-sazu.si